TEN GELEIDE

Steph Feremans
Wim van der Elst

LEDENHERNIEUWING

Wij danken al degenen die reeds hun lidgeld voor 2008-2009 betaald hebben. Het nummer dat U in handen heeft is inderdaad al het eerste van de nieuwe jaargang. Degenen die dat nog niet gedaan hebben verzoeken wij een onveranderd minimum bedrag van 7,50 EUR over te schrijven op de rekening van LACA 068-2095230-57.
Wij zijn zeker van Uw onverminderde belangstelling en danken U hiervoor!

POLITIECOMMISSARIAAT HOUBA DE STROOPERLAAN

Wij stelden in het vorige nummer de vraag of iemand wist of de prefabgebouwen waar het politiecommissariaat is ondergebracht (en tijdelijk nu ook dat van de Bockstaellaan) wel degelijk van de Expo 58 stammen. We vonden intussen zelf een foto in het officieel Gedenkboek (deel I, p. 173) waarop men ziet dat die gebouwen inderdaad de toegangsbureaus aan de Wereldpoort huisvestten tijdens de Expo. Maar er staat geen aanduiding op dat er toen al een antenne van de politie zou geweest zijn. De vraag blijft dus: wanneer is die er gekomen?

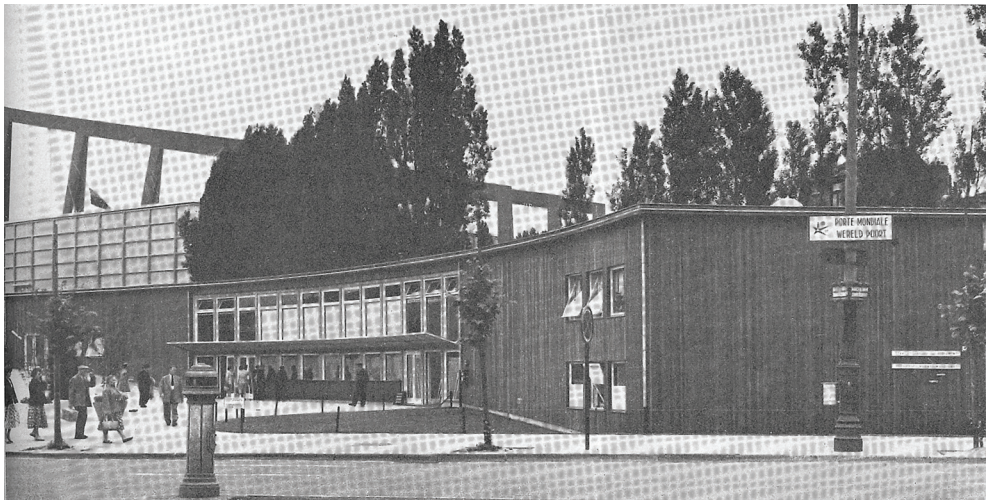

Toegangsbureaus aan de Wereldpoort

Op plannen van de Expo staat ze alvast niet, wel een post tussen het Atomium en het Comptoir Tuillier. En de hoofdpost zal bij de centrale bewakingsdiensten in het souterrain van Paleis 3 geweest zijn.
Ook voor de brandweer zitten we met een raadsel. Het Gedenkboek heeft het over drie posten. Op de plannen staat er enkel één nabij het Spaans paviljoen, en wellicht waren er ook pompiers bij die centrale bewakingsdiensten. Maar waar was de derde post?

SLECHT NIEUWS OVER DE KONINKLIJKE HALTE

Het journaal van TV-Brussel van 2 juli 2008 bracht ontluisterende beelden van dit gebouwtje, dat iedereen die in de winter langs de Vilvoordsesteenweg richting Van Praetbrug rijdt wel zien liggen heeft links naast de spoorwegbrug over het kanaal. Alle ruiten ingegooid, de ramen deels dichtgemaakt met planken, de gevels vol graffiti, en ook binnen schijnt er een hele ravage aangericht te zijn. Het gebouw is niet bewoond noch bewaakt, en een gemakkelijke prooi voor vandalen eens die op de hoge spoorwegberm zijn geklauterd.
Om de zaken te bemoeilijken is het bovendien eigendom van de Belgische Staat via de Civiele Lijst, maar valt het onderhoud van de buitenkant onder de verantwoordelijkheid van de NMBS. Omdat het geen enkel nut voor de exploitatie van het net heeft is het daar bij de opeenvolgende herstructureringen doorgeschoven naar de NMBS-holding, die wel andere katten te geselen heeft. Naar het schijnt zou het interieur dan weer onder het Koninklijk Paleis ressorteren. En dat het gebouw sinds 26 september 1996 beschermd is lijkt misschien een goede zaak, maar betekent dat de Commissie voor Monumenten en Landschappen haar zeg heeft bij de minste wijziging, bijvoorbeeld zelfs voor de installatie van een alarmsysteem.
De Koninklijke Halte werd gebouwd in 1877 door Leopold II, op terreinen die al onder Willem I bij het Koninklijk Domein waren gevoegd. Hijzelf zal er wel gebruik van gemaakt hebben, onder meer om de Koninklijke trein via de spoorlijn Dender-Waas naar Gent te laten rijden, om daar aan te sluiten op de lijn naar Oostende, een frequent reisdoel van de vorst. De eerste trein die in Oostende wachtte op de vroegste mailboot uit Dover bracht bovendien de Engelse kranten van die dag, waaronder de alom geprezen en gelezen *The Times*, mee. Een beambte van de spoorwegen gooide die opgerold op het perron van de Koninklijke Halte, waar ze werden opgevangen door een bediende van het kasteel die ze aan de Koning liet bezorgen, maar niet vooraleer ze met een heet strijkijzer glad gemaakt te hebben en de "microben" gedood te hebben, een fobie van Leopold II.
Latere plannen van na 1904 om het ontworpen spoorlijntje naar het Koninklijk Kasteel hier te laten aansluiten op het openbaar spoorwegnet werden nooit uitgevoerd, al werd er wel met voorbereidende werken begonnen (zie het speciaal nummer van LACA Tijdingen, februari 2008, over de aanleg van de Van Praetlaan).
Naarmate de auto's comfortabeler werden zal de halte minder en minder gebruikt geweest zijn. In plaats van het omslachtig manoeuvreren tot daar met een verstoren van het normale treinverkeer (want er was geen apart spoor voor de halte), was het eenvoudiger zich met de auto naar het Noordstation te laten voeren, waar de Koninklijke Trein altijd gereed stond.

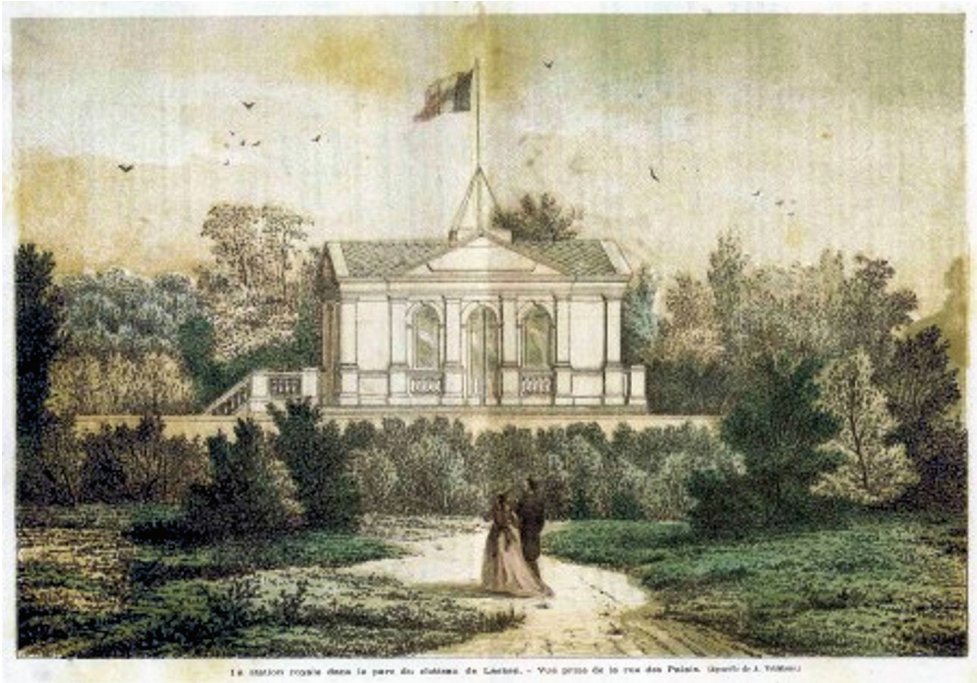

De koninklijke halte vanuit de Paleizenstraat - Aquarel van A.Veldekens - Coll. P. Schacht

WEBSITES

- er is een probleem met onze eigen website **www.laca.tk**. Belgacom heeft die om een of andere reden ontoegankelijk gemaakt op dat adres en verwijst door naar een ander, maar dat moet zijn **users.skynet.be/els-22281/laca** (zonder www voor). Onze excuses voor dit ongemak. We hebben overigens de inhoudstafels vervolledigd met jaargang 19, zodat de complete inventaris van alles wat tot nu toe verschenen is beschikbaar is.

- onze gezamenlijke website met het Gemeenschapscentrum Nekkersdal **www.laken-ingezoomd.be** groeit gestadig aan. Er staan nu al meer dan 3.500 afbeeldingen met commentaar op, niet in het minst dank zij Pierre Schacht die meer dan 1.100 foto's uit zijn verzameling oplaadde. We hebben de afbeeldingen over de Van Praetlaan en de waterkerskwekerij daar aangevuld tot een 140, waarvan een 46 recente foto's genomen door Jean Pierre Van Hautegem.

- we vragen ook uw aandacht voor de soortgelijke website **www.heembeek-mutsaard-ingezoomd.be**, waarvan Wim van der Elst ook de administrator is. Er staan nu al meer dan 2.700 afbeeldingen op, waaronder heel wat van de Mutsaard, toch ook een deel van Laken, zoals van de meisjeschiro Kristus Koning en de vroegere scoutsgroep daar. We hebben recent ook een groot aantal artikels met een geschiedkundige relevantie uit het maandblad Uil&Spiegel van het Gemeenschapscentrum Heembeek-Mutsaard sinds 1997 toegevoegd. Daaronder de 8 artikels van Liliane Verhaeghe die (licht aangepast) verschenen zijn in haar boek "8xMutsaard-Laken" uit 2006 maar ook nieuwe die sindsdien gepubliceerd zijn.

REEDS 20 JAAR LACA

De actieve leden
van het kernteam

De beginjaren

Van de initiatiefnemers in 1988 zullen er niet velen op durven wedden hebben dat LACA het 20 jaar zou uithouden… Volgens onze archieven lag aan de basis een oproep van de toenmalige Socio-Kulturele Raad van Laken (toen reeds met Rik Fobelets) om eens de koppen bijeen te steken en na te denken hoe de geschiedenis van Laken op te sporen en te ontsluiten.
Een eerste vergadering vond plaats op 25 oktober 1988, gevolgd door een reeks bijna maandelijkse bijeenkomsten met een groepje belangstellenden. Geleidelijk aan kreeg het idee vorm om met een eigen Geschied- en Heemkundige Kring van start te gaan.
Drijvende kracht hierbij was Joris Dillen, die na zijn pensionering zich met de Lakense geschiedenis was gaan bezighouden en er reeds heel wat over verzameld had. Hij werd hierin gesteund door Gustave Abeels, die zelf al vroeger met een historische kring "De Marollen" begonnen was. Op de vergadering van 14 februari 1989 werd beslist een nieuwsbrief uit te geven, wat dan "LACA Tijdingen" zou worden. Het eerste nummer van de eerste jaargang verscheen in september 1989, met Joris Dillen als verantwoordelijke uitgever. Hijzelf zou geen voorzitter worden, maar wist Leon Candau te overtuigen die taak op te nemen. Van bij het begin bekleedde ook Eric Christiaens de functie van penningmeester. Hilde Verstraete maakte de verslagen en werd spoedig secretaris. Bij de initiatiefnemers die later nog een rol in LACA zouden spelen vermelden we nog Pierre Van Nieuwenhuysen, Pierre Schacht, Daniel Van Kriekinge, Emile Leemans, Victor Capron.

Evolutie van de werkende leden

In de loop van 20 jaar hadden we onvermijdelijk het wegvallen van verschillende actieve leden te betreuren. Gelukkig werden ze ook regelmatig opgevolgd door nieuwe leden.
Een beknopt overzicht:

- **Joris Dillen** (7/5/1925 – 20/2/2006) bleef actief lid tot in 2002. Hij was sinds januari 1992 erevoorzitter. Hij schreef talrijke artikels, waaronder ganse reeksen zoals over monumenten en kunstenaars in Laken.
- **Leon Candau** (4/11/1930 – 5/2/2007) was voorzitter tot zijn overlijden. Hij werd toen tot erevoorzitter benoemd. Hij schreef tot kort voor

zijn dood in elk nummer het Ten Geleide, en zeer veel artikels waaronder reeksen zoals over de garnizoensplaats van Laken, het psychiatrisch centrum van het Brugmannhospitaal, de monumenten voor slachtoffers van de beide wereldoorlogen, het gemeentehuis op het Bockstaelplein (samen met Joris Dillen), de heiligenbeelden in het portaal van de O.L.Vrouwkerk (ook samen met Joris Dillen). Een reeks over de Lakense orgelbouwers heeft hij niet meer kunnen beëindigen.

- **Eric Christiaens** is nog steeds onze betrouwbare penningmeester. Hij schreef meerdere artikels, maar leverde vooral een massa illustraties uit zijn indrukwekkende verzameling.
- **Hilde Verstraete** (9/9/1938 – 9/2/2001) was secretaris tot haar onverwacht overlijden, en schreef een groot aantal geschiedkundige bijdragen.
- **Gustave Abeels** was achter de schermen bij de stichting betrokken. Hij werd erelid in december 1991, maar nam tot in 2006 ook deel aan de werkvergaderingen. Hij bezorgde meerdere diepgravende studies.
- **Pierre Van Nieuwenhuysen** leverde vooral in de beginjaren veel toponymische artikels, maar werd geleidelijk meer in beslag genomen door zijn functie als ondervoorzitter van de Geschiedkundige Kring van Jette "Ons Graafschap".
- **Pierre Schacht** was actief lid tot in 1994, maar kwam na een onderbreking er weer bij in 2007. Ook hij is een groot leverancier van illustraties uit zijn verzamelingen.
- **Daniel Van Kriekinge** is er nog steeds bij en publiceerde veel artikels, onder meer over Lakense straten en gebouwen, waarbij hij zeer veel afbeeldingen bezorgde.
- **Emile Leemans** (+ 12/8/2001) schreef verschillende bijdragen in het Lakens dialect.
- **Victor Capron** werd erelid in december 1990. Hij publiceerde vooral in de beginjaren zeer veel uit de briefwisseling tussen Leopold II en zijn vertrouwensman baron Goffinet, wiens archief hij had kunnen verwerven.
- **Georges Vanden Bussche** werd werkend lid in 1993 tot hij in juni 2004 wegens zijn leeftijd ontslag gaf. Ook hij publiceerde meerdere artikels.
- **Jozef Coolsaet** vervoegde de kern in maart 1996 maar zou al in november 1996 overlijden.
- **Willy Van Bamis** (22/6/1932 – 13/6/2006) vervoegde het kernteam in 1997 en zou zich vooral als fotograaf verdienstelijk maken tot in 2004.
- **Désire Winderickx** (18/11/1928 – 25/11/2004) kwam erbij in 1998 en zou zich vooral inzetten als vertaler.
- **Jacques Fransman** (18/12/1930 – 26/6/2007) kwam er eveneens bij in 1998 en verzorgde enkele artikels.
- **Pierre Debecker** vervoegde het team in 2000 en zou vanaf juni 2002 de lay-out en digitalisering van LACA Tijdingen op zich nemen.

- **Wim van der Elst** sloot zich aan in september 2000, volgde Hilde Verstraete op als secretaris in juni 2001 en Leon Candau als voorzitter in maart 2007. Hij publiceerde reeds zeer veel artikels en bezorgde ook de uitgave van een selectie uit de oorlogskronieken van Karel Van de Woestijne, toen deze in 1914-1918 te Laken verbleef.
- **André Merens** (16/12/1919 – 12/9/2003) publiceerde zeer gestoffeerde jeugdherinneringen.
- **André Vanhuyse** kwam erbij als gastauteur in 2001 maar overleed al op 6/8/2001.
- **Steph Feremans** werd door Leon Candau gecontacteerd en werd werkend lid in december 2003. Hij was de drijvende kracht achter de digitale heruitgave van het klankboek van Koningin Elisabeth "Zangvogels te Laken" en schreef er een artikelenreeks over. Sinds maart 2007 is hij eindredacteur van LACA Tijdingen.
- **Colette Dierckx** kwam erbij in december 2003 maar moest in maart 2005 afhaken wegens tijdsgebrek.
- **Guy Fautsch** kwam er eveneens bij in december 2003 maar moest om dezelfde reden ontslag geven in september 2005.
- **Fabien de Doncquers**, **Jean Pierre Van Hautegem** en **Patrick Vanhoucke** vervoegden het team in september 2006. Fabien maakte sindsdien een artikel over de trams op het Bockstaelplein, Jean Pierre publiceerde enkele artikels maar werkte vooral mee aan de extranummers over de Schippersschool en de Van Praetlaan.
- **Fernand Sonck** en **Hilde Maes** kwamen er bij in december 2007. Fernand publiceerde reeds een artikel over zijn grootvader Lode Sonck en de toneelvereniging "Onder Ons".
- **Leo Lindemans** (31/1/1923 – 1/5/2008) was wel geen lid van het kernteam, maar een van de vroegste leden. Hij publiceerde enkele bijdragen, vooral over zijn specialiteit genealogie.

Wie interesse heeft voor wat welke auteur waarover gepubliceerd heeft verwijzen we naar de tabellen per auteur op onze website www.laca.tk (voor de periodes jaargang 1-5, 6-10, 11-15 en 16-19).

Andere medewerkers

- **Denise Cools-Pulinckx** deed het typewerk en de lay-out tot haar overlijden op 20/4/1996.
- **Suzanne Pulinckx** (15/7/1925 – 6/5/2008), de weduwe van Joris Dillen, zette haar taak voort tot LACA Tijdingen digitaal werd gemaakt vanaf juni 2002.
- **Bo Anthony** deed de spellingscorrecties tot ze terug naar Nederland verhuisde.

Ereleden

- **Freddy Thielemans**, nu burgemeester van de Stad Brussel, is erelid sinds december 1990.
- **Roger Platton**, de specialist van het kadaster, eveneens sinds december 1990.
- **Victor Capron** zoals hoger vermeld ook sinds december 1990.
- **Gustave Abeels** werd erelid in december 1991.
- **Edgar Goedleven** in december 1994.
- **Joris Dillen** is erevoorzitter sinds juni 1992, en blijft dat postuum.
- **Leon Candau** werd postuum erevoorzitter sinds februari 2007.

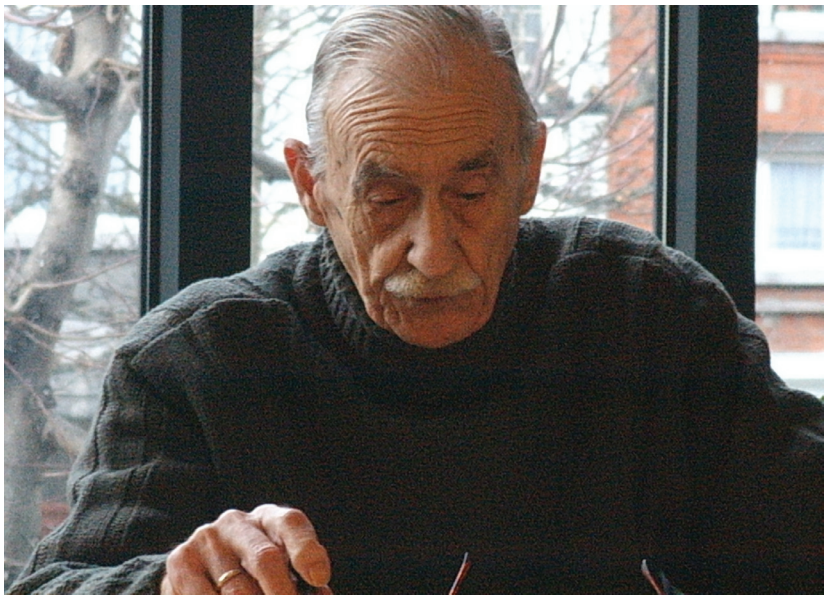

Leon Candau

Désiré Winderickx

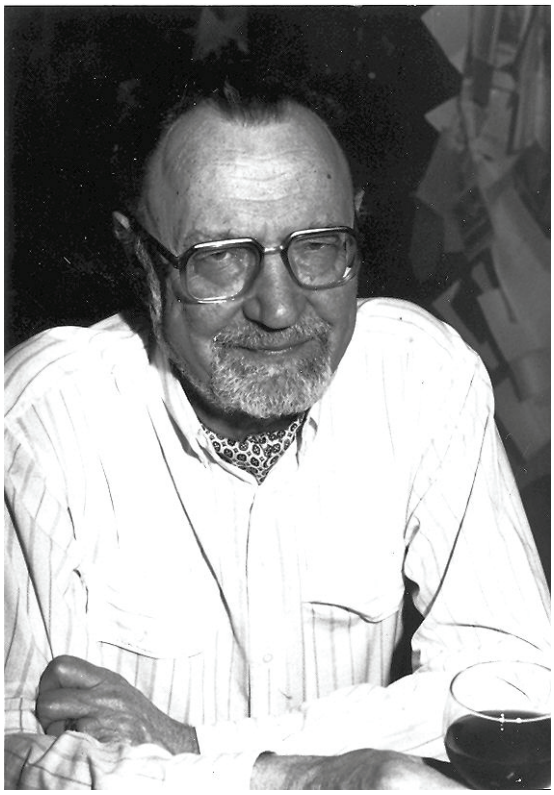

Joris Dillen

Hilde Verstraeten

Jacques Fransman

EXPO 58: STOF GENOEG. OVER HET INSTITUUT VAN OSSEGEM

Wim van der Elst

In Ten Geleide van vorig nummer signaleerden we al dat An Devroe wekelijks in de bijlage Agenda van Brussel Deze Week een artikel over de relicten van de Expo publiceerde. De reeks werd afgesloten in juni 2008, reden om eens te kijken welke aanvullingen en verbeteringen we kunnen vinden bij het artikel van Daniel Van Kriekinge "50 Jaar geleden… Wat schiet er nog over van de Expo 58?", met een beknopte inventaris en een fotoreportage over 7 gebouwen of monumenten, in LACA Tijdingen jaargang 19 nummer 3, maart 2008.

De grote houten paal van 35 ton en 33 meter hoog, een realisatie van De Coene, die opgesteld stond aan de Poort van de Grote Paleizen, overleefde het transport naar Namen, waar men hem opnieuw wou oprichten, niet…

Het paviljoen van ex-Joegoslavië werd zoals we schreven bijna integraal aangewend in het Sint-Pauluscollege te Wevelgem. Maar enkele beeldhouwwerken vonden elders onderdak: de bronzen stier van Vojin Bakic staat nu in het Middelheimpark, en de Nada (=hoop)sculptuur van Vjenceslav Richter kwam terecht in 2000 in het Wilhelm Lehmbruckmuseum te Duisburg.

Het IBM paviljoen dat naast de A12 rechtover de nog bestaande voetgangersbrug erover stond, werd inderdaad overgebracht naar Londerzeel naast de A12 (schuins over de dancing Carré, zelf een quasi onherkenbaar restant van het paviljoen van Côte d'Or) als showroom voor de graafmachines van de firma Verbist, maar werd in 2007 overgenomen door de fabrikant van bakstenen en ander keramisch materiaal Wienerberger. Wat we niet wisten: de voorzijde is nu dubbel zo breed als op de Expo, omdat men de voorgevel en de identieke achtergevel naast mekaar geplaatst heeft. Daardoor moest men de achtergevel vervangen door een blinde muur in baksteen, wat uiteraard zijn effect heeft op de originele lichtinval.

Het bijna ronde ticketgebouw aan de Beneluxpoort werd niet zoals we lieten uitschijnen verplaatst tot onder het Atomium. Het bleef ter plaatse op het uiteinde van de Beneluxlaan, naast de gelijknamige gerestaureerde fontein en de tramsporen opzij van de Sint-Lambertuskerk. Het diende jarenlang als kaarterslokaal voor senioren, tot gewezen schepen van de Stad Brussel Henri Simons, nu directeur van de vzw Atomium, er zijn intrek nam.

De gebouwen in Verrewinkel te Ukkel van een fitness-club en van City Films komen niet enkel van een deel van het paviljoen van de Landbouw,

maar ook van het Paviljoen van de Boerenbond en dat van de Tabaksnijverheid. Vooral die van City Films staan te verkommeren.

Het Paleis van het Gouvernement-Generaal van Kongo werd gedeeltelijk herbruikt voor een reusachtige loods van de bouwfirma EGTA achter de Bergensesteenweg te Anderlecht. Vooral de dragende structuur, 26 spanten in gelijmd hout gemaakt door de firma De Coene, met 20 meter nokhoogte en een overspanning van 45 meter, werden gerecupereerd en (later?) bekleed met verzinkte staalplaat.

Het Paviljoen van Oostenrijk, waarvan we schreven dat de grote magnesium sfeer die er voor lag nu naast het Bouwcentrum in Antwerpen ligt, is zelf ook bewaard als Museum des 20. Jahrhunderts in de Zwiterse tuin te Wenen, waarvoor trouwens een grote uitbreiding gepland is.

Maar het is ook oppassen geblazen met zegslieden die het zelf niet meegemaakt hebben. Zo de gebouwenbeheerder van de kerk van de Saint-Anthony's Parish in Kraainem, oorspronkelijk verkocht (of geschonken) aan de zusters van Verbum Dei daar, en in de jaren 1980 aan de Engelstalige rooms-katholieke gemeenschap, die het gebouw zou vergroten.
Maar er staat dat die kapel oorspronkelijk in Vrolijk België zou gestaan hebben. Los van het feit dat men ze op geen enkel plan vindt lijkt dat een hoogst onwaarschijnlijke locatie.
Meestal wordt beweerd dat het om de Sacramentskapel in het grote paleis van de Heilige Stoel of Civitas Dei gaat, zoals we ook schreven.

Maar de klap op de vuurpijl komt in het afsluitend artikel van de reeks, gewijd aan het voormalige Instituut voor Landbouwhuishoudkunde van Ossegem[1]. Ter verontschuldiging dient gezegd dat de zegsman van An Devroe, Herman Siebens, slechts einde 2007 directeur werd van de opvolger ervan, nu het Koninklijk Technisch Atheneum aan de Zeyp te Wemmel.
De uitgebreide reeks foto's ervan op onze website www.laken-ingezoomd.be worden wel gesignaleerd, maar men heeft blijkbaar de commentaar erbij niet (goed) gelezen…
Maar vooreerst dit: wij beschouwen het schoolcomplex te Wemmel niet als een relict van de Expo, reden waarom wij het ook niet behandeld hebben. Hoogstens kan men zeggen dat de voorloper ervan inderdaad gelegen was waar een deel van de Expo zou komen. Maar daar is niets van bewaard,

[1] We hebben hieraan reeds herhaaldelijk aandacht besteed:
- LACA Tijdingen jaargang 6 nummer 4, juni 1995 – G. Vanden Bussche en D. Van Kriekinge: Over het Hoger Instituut voor Landbouwhuishoudkunde
- LACA Tijdingen jaargang 11 nummer 4, juni 2000 – G. Abeels: Een aanvullende kijk op het Hoger Normaal Instituut voor Landelijke Huishoudkunde
- LACA Tijdingen jaargang 16 nummer 4, juni 2005 – Mev. Fautsch: Ik heb twee verdwenen plekken in Laken gekend… (met herinneringen aan de Landbouwhuishoudschool van Ossegem)
- zie ook op de website www.laken-ingezoomd.be onder gebouwen of verenigingen "Instituut Ossegem" een zeer uitgebreide verzameling afbeeldingen, deels uit het familiealbum van ons lid Juliana Lindemans, dochter van de eerste directeur Jan Lindemans, en ook van Gaby Van der Elst die er zelf leerlinge en later leerkracht was.

tenzij het bospark of Ossegempark dat door zijn grillig reliëf de vroegere steengroeven daar verraadt. Een greep van rechtzettingen:
- Siebens beweert dat de school vroeger de ganse Heizelvlakte bestreek, van de A12 tot de Romeinsesteenweg, de Houba de Strooperlaan en de Koninklijke domeinen. Dat was het geval toen dat gebied bezit was van de abdij van Affligem tijdens het Ancien Régime. Maar in 1797 werd het reeds in loten verkocht, en besloeg het gedeelte dat later in handen kwam van Josse Goffin eerst "maar" een 10 ha, de "Tienbunder". Zijn schoonzoon De Rongé zou daar de steenpoel (het park) en het hof van Ossegem met de landbouwgronden er rond aan toevoegen en zo een 70 ha bijeenbrengen.
- het kasteel dat Goffin er in 1866 liet bouwen, en dat het eerste schoolgebouw zou worden, lag niet waar nu het Planetarium is, maar ongeveer waar de Trade Mart nu staat.
- Leopold II erfde het domein niet van de dochter van Goffin, die gehuwd was met een de Rongé, maar kocht het van haar erfgenamen in 1908 via de "Fondation des Sites".
- Leopold II heeft het ook niet aan de Stad Brussel geschonken op voorwaarde dat er een rijksschool zou komen, maar het kwam met andere bezittingen via de Koninklijke Schenking in handen van de Belgische Staat. De koning had het domein nog uitgebreid tot 125 ha, en die werden door de Staat aan de Stad Brussel overgelaten in 1927. Het hof te Verregat werd reeds in 1929 afgebroken voor de laatste fase van de tuinwijk die er in 1926-1929 zou komen. Het hof van Ossegem speelde nogal wat grond kwijt voor de aanleg van het Eeuwfeeststadion (ingehuldigd in 1930) aan de Houba de Strooperlaan, maar bleef zelf nog bestaan tot de wereldtentoonstelling van 1935.

Achter het kasteel in 1932

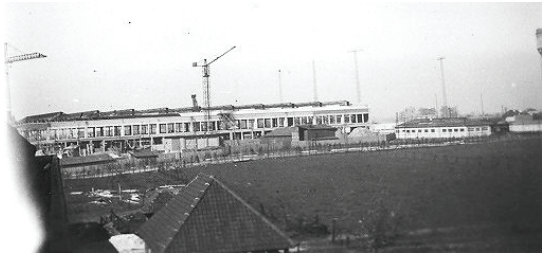
Bouw van het stadion voor 1930

- in 1919 kwam er het Hoger Instituut voor Land- en Huisbouwkunde en de eerste klas begon er op 18 oktober 1920. Naarmate er klassen bijkwamen moest de school uitbreiden en werd er een tweede gebouw gezet, een boerderij alsook de villa van de directeur, ongeveer waar nu de Esplanade is.

Directeur Jan Lindemans moest dus geen tien minuten wandelen naar zijn school, één minuut zal al volstaan hebben. Het terrein waarover de school kon beschikken bedroeg een 16 ha, waarvan 8 ha park en 8 ha landbouwgrond.

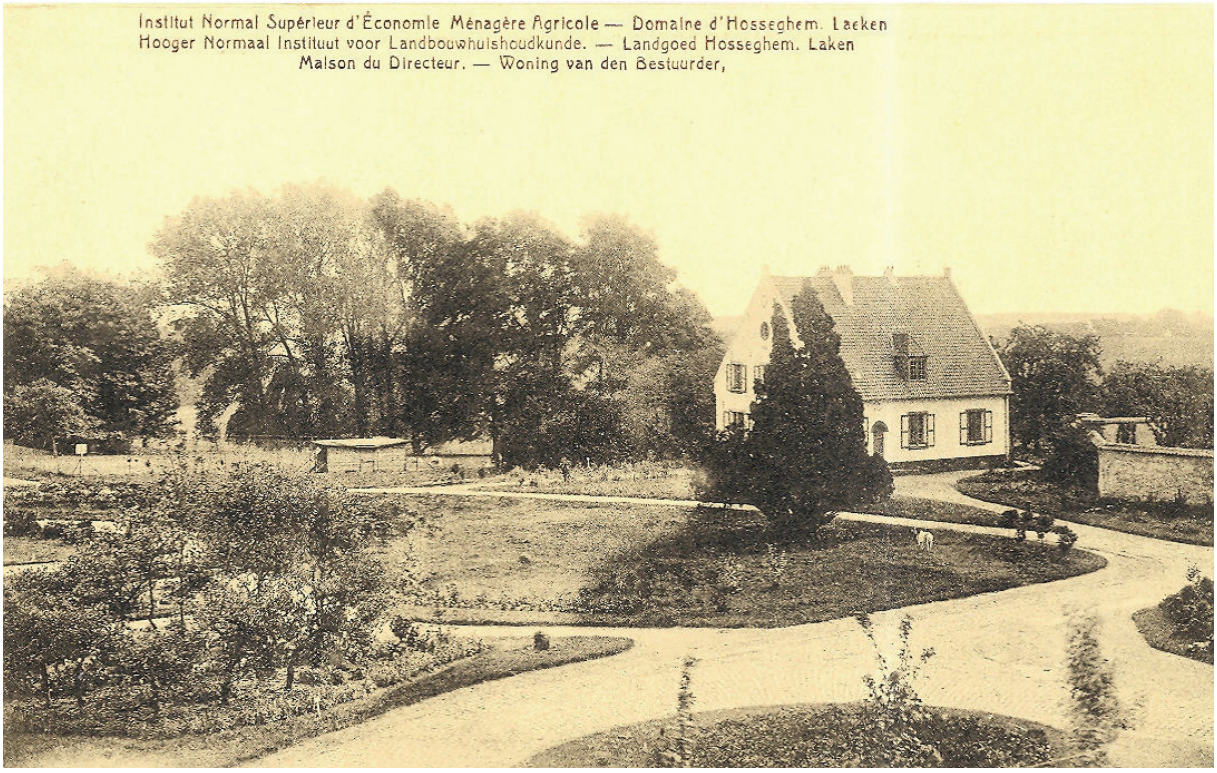

- met de wereldtentoonstelling van 1935 speelde het Instituut een groot deel van zijn grondgebied kwijt, maar het bleef wel als een enclave in het Expoterrein liggen, naast het paviljoen van Rerum Novarum.

De villa van de directeur kreeg de Grote Paleizen als buren.

Kasteel ingesloten in de Expo 1935

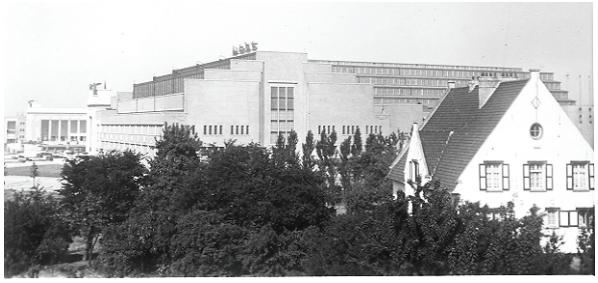

Villa van de directeur voor de paleizen

Overigens is het geenszins zo dat al in 1920 geweten was dat de tentoonstelling daar zou komen: nog begin van de jaren 1930 werd er getwijfeld tussen de Heizel en het park van Woluwe.

- wel kreeg het Instituut na de Expo van 1935 de Modelboerderij die er gebouwd was ter beschikking, die aan de andere kant van de Grote Paleizen lag, waar in 1958 de Helihaven zou komen.

- maar in 1955 was het dan zover: gans het Instituut moest wijken voor de Expo 58. De klassen verhuisden naar een groot herenhuis aan de Leon Theodoorstraat te Jette, en de leerlingen gingen overnachten op de zolderverdieping van de Normaalschool te Laken. Ze kunnen dus niet vanuit hun klas de bouw van het Atomium gevolgd hebben…

Dat de koeien eerst verhuisden naar een boerderij in Wemmel klopt evenmin: die volgden slechts als laatsten op 10 januari 1956. Ze waren er wel

eerder dan de leerlingen die pas op 15 oktober 1958 hun nieuwe school konden betrekken.

- en als afsluiter nog een sterk verhaal: het restaurant *Norrland* zou het vroegere Paviljoen van Noorwegen op de Expo 58 geweest zijn. Dat wordt wel ontkend door Siebens, die beweert dat dit terecht kwam in Limal, eerst als gemeentehuis, later als lagere school. Dat zijn we niet gaan natrekken. Het kan wel zijn dat er al een restaurant *La Fleur de Bouchout* zou geweest zijn vooraleer de school naar Wemmel kwam. De hotelafdeling van de school (die een paar keer van naam veranderde) startte pas in 1969. Naarmate ze groeide kwam er meer en meer behoefte aan keukens en een restaurant voor demonstraties. Zo werd in 1979 de toenmalige *Norrland* gekocht. De naam zou er gekomen zijn omdat in het gebouw veel hout was verwerkt (onder meer voor het plafond) uit de gelijknamige Noorse provincie.

De modelhoeve

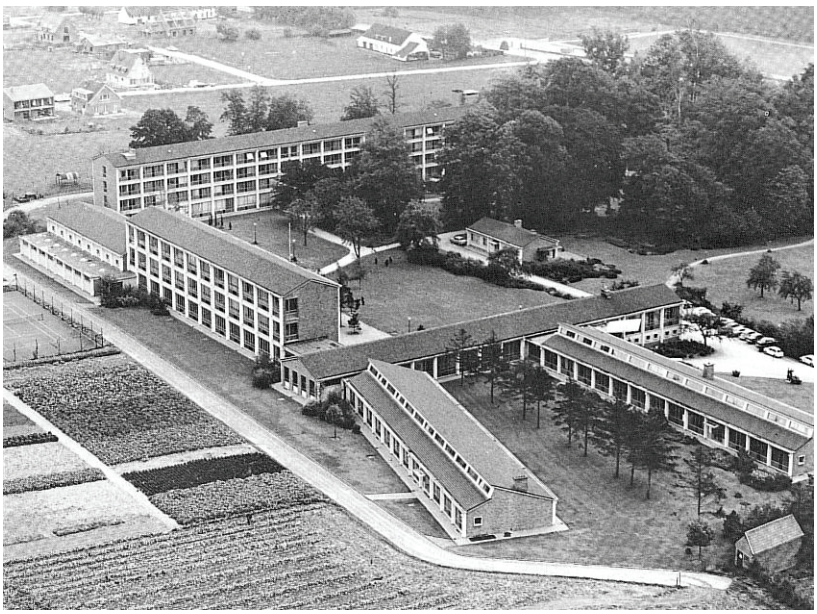

Wemmel in 1970

GENEALOGIE FRANSMAN

Pierre Debecker
met medewerking van Wim van der Elst

Ons betreurd werkend lid Jacques Fransman publiceerde in LACA Tijdingen jaargang 14 nummer 3 van maart 2003 een artikel "De Fransmanstraat". Daarin ging hij kort in op de Lakense schepen Edmond Fransman naar wie de straat genoemd werd. Hij had het zeer beknopt in lopende tekst over de stamboom van de familie Fransman, die teruggaat tot een Jacob Fransman die in 1505 te Gent overleed. Overigens was Edmond Fransman geen directe voorvader van Jacques Fransman: hij bleef ongehuwd en overleed kinderloos.
Wij vonden het de moeite om de volledige stamboom te brengen in de bij genealogen gebruikelijke vorm.
Daarna gaan we nog wat dieper in op de figuur van Edmond Fransman, de straat die naar hem genoemd werd en de figuren naar wie later delen ervan herdoopt werden.

Parenteel van Jacob FRANSMAN

I.1 **Jacob FRANSMAN**, geboren ong. 1465 te Gent, overleden op 12-08-1505 te Gent.
Gehuwd met **Margriete VAN MALE**, overleden op 06-06-1536 te Gent, dochter van **Willem VAN MALE** en **Johanna DE CALUWE**.
Uit dit huwelijk:
1. **Willem FRANSMAN** .

II.1 **Willem FRANSMAN**, overleden na 07-1545.
Gehuwd met **Margriete SANDERS**, overleden na 1543.
Uit dit huwelijk:
1. **Berthelmeeus FRANSMAN** .

III.1 **Berthelmeeus FRANSMAN**, overleden voor 1585.
Gehuwd met **Anna VAN LEDE**, overleden voor 1585.
Uit dit huwelijk:
1. **Jaecques FRANSMAN** .

IV.1 **Jaecques FRANSMAN**, overleden op 12-03-1604 te Ninove.
Gehuwd met **Anna GUENS**, overleden op 31-12-1625 te Ninove, dochter van **Adriaen GUENS** en **Joanna JULIENS**.
Uit dit huwelijk:
1. **Gaspar FRANSMAN** .

V.1 **Gaspar FRANSMAN**, overleden op 04-06-1671 te Ninove.

Gehuwd met **Anna GRIJSEELS**.
Uit dit huwelijk:

1. **Matthijs FRANSMAN** .

VI.1 **Matthijs FRANSMAN**, geboren op 07-05-1630 te Ninove, overleden op 13-10-1685 te Ninove op 55-jarige leeftijd.
Gehuwd voor de kerk op 24-jarige leeftijd op 08-06-1654 te Ninove met **Livina CARDOEN**, 21 jaar oud, geboren op 15-02-1633 te Ninove, overleden op 08-05-1706 te Ninove op 73-jarige leeftijd, dochter van **Adriaen CARDOEN** en **Cathelijne VAN DEN HAUTE**.
Uit dit huwelijk:

1. **Cornelis FRANSMAN** .

VII.1 **Cornelis FRANSMAN**, geboren op 26-08-1663 te Ninove, overleden op 05-11-1734 te Ninove op 71-jarige leeftijd.
Gehuwd voor de kerk op 34-jarige leeftijd op 30-09-1697 te Ninove met **Barbara DE WINNE**, 20 jaar oud, geboren op 12-09-1677 te Ninove, overleden op 05-03-1735 te Ninove op 57-jarige leeftijd, dochter van **Adriaen DE WINNE** en **Maria VAN SINAIJ**.
Uit dit huwelijk:

1. **Anthoon FRANSMAN** .

VIII.1 **Anthoon FRANSMAN**, geboren op 05-03-1705 te Ninove, overleden op 31-03-1787 te Nederbrakel op 82-jarige leeftijd.
Gehuwd voor de kerk op 41-jarige leeftijd op 29-04-1746 te Ninove met **Anna Maria VAN DEN BOSSCHE**, 21 jaar oud, geboren op 30-12-1724 te Ninove, overleden op 25-11-1797 te Ninove op 72-jarige leeftijd, dochter van **Joos VAN DEN BOSSCHE** en **Joanna VAN LIERDE**.
Uit dit huwelijk:

1. **Pierre Jean Magnus FRANSMAN** .

IX.1 **Pierre Jean Magnus FRANSMAN**, geboren op 19-08-1764 te Ninove, overleden op 06-02-1807 te Ninove op 42-jarige leeftijd.
Gehuwd op 30-jarige leeftijd op 12-05-1795 te Galmaarden met **Marie Catherine BRUIJNEEL**, 31 jaar oud, geboren op 30-11-1763 te Galmaarden, overleden op 14-05-1807 te Gent op 43-jarige leeftijd, dochter van **Adrien Joseph BRUIJNEEL** en **Jeanne Marie CLAUS**.
Uit dit huwelijk:

1. **Charles Antoine FRANSMAN** .

X.1 **Charles Antoine FRANSMAN**, geboren op 12-04-1804 te Ninove, overleden op 25-02-1852 te Brussel op 47-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Marie Anne DEVIS**, geboren op 30-12-1805 te Sint-Jans-Molenbeek, overleden op 10-08-1890 te Brussel op 84-jarige leeftijd, dochter van **Martin Joseph Alexandre DEVIS** en **Anne Catherine NERINCKX**.

Uit dit huwelijk:

1. **Edmond Alexandre FRANSMAN**, rechter bij de Handelsrechtbank, schepen te Laken, geboren op 06-09-1837 te Brussel, overleden op 05-06-1882 te Laken op 44-jarige leeftijd.

Edmond Fransman werd geboren op 6 september 1837 te Brussel (sommige bronnen zeggen te Laken). Hij bleef ongehuwd en vestigde zich in 1866 in een buitenverblijf dat zijn moeder daar bezat, wellicht aan de Molenbeekstraat, maar anderen hebben het over een campagne Biron nabij de pastorij[1]. Hoe dan ook, hij liet zich daar domiciliëren en werd einde 1869 al verkozen tot liberaal gemeenteraadslid van Laken. Hij zat toen in de oppositie want de katholieken waren er aan de macht, tot in 1872 de liberalen de meerderheid behaalden. Jules Van Volxem[2] werd toen burgemeester en Edmond Fransman schepen van financiën.
Er was toen hevige beroering in de gemeentepolitiek. De liberalen ontketenden een hetze tegen het vorige katholieke bestuur, vooral het financieel beleid, en dwongen onder meer de gemeenteontvanger tot ontslag. Wij weten niet welke rol Edmond Fransman hierin gespeeld heeft, maar als schepen van financiën zal hij er onvermijdelijk mee geconfronteerd zijn.
Was het daarom dat hij bij de verkiezingen van 1875 geen kandidaat meer was? Maar in 1879 werd hij opnieuw gekozen en terug schepen van financiën met burgemeester Bockstael.
Hij overleed op 5 juni 1882, slechts 45 jaar oud. Hij moet wel een groot aanzien genoten hebben, want de dag daarop, 6 juni, werd de gemeenteraad geschorst ten teken van rouw, nadat een voorstel was goedgekeurd om een straat naar hem te noemen. Het college van burgemeester en schepenen stemden daar reeds op 8 juni mee in. Er waren in 1882 nog niet veel nieuwe straten in aanleg of gepland in Laken. Daarom wijzigde men de naam van een bestaande straat: de eeuwenoude Meisewegel die van de Leopoldstraat (het Gemeenteplein, later Bockstaelplein, bestonden nog niet) tot aan de Heizel liep. Die was rond 1845 al eens herdoopt in Kelderstraat (rue de la Cave), wellicht naar een ijskelder die de baronnen van Poederlee rond 1841 hadden laten aanleggen in hun domein van Ter Plast.

---

[1] Aldus Gustave Abeels, "In de schaduw van het vredegerecht", in: Jaarboek Ons Graafschap 27.1998-2000 – Liber Amicorum Robert Van den Haute, pp. 174-199. Of is er verwarring met de Molenbeek die inderdaad in de buurt van de pastorij liep? Dit gaat terug op Antoine Hertens, « 1837-1937 – Célébration du Centenaire de Fondation de la Société Royale Philharmonique de Laeken (… », Brussel, 1937. In een lijst van leden of gewezen leden van de Filharmonie die een campagne, kasteel, pachthof of café te Laken hadden vermeldt hij p. 58: Fransman Edmond, die de campagne naar hem genaamd zou bewoond hebben. Voor hem was er een baron François-Joseph Van Werde, die de voormalige eigendom Biron verworven had. Na Fransman was er als laatste bewoner nog een Hanssens, tot de eigendom gekocht werd door de kerkfabriek van Onze-Lieve-Vrouw om er de nieuwe pastorij (of dekenij) te bouwen. Ons erelid Roger Platton, "Laeken. A propos de la drève Ste Anne", 1988, p. 54, vermeldt op basis van de kadastergegevens Edmond Fransman echter niet als eigenaar. Wel een Mathieu Moeremans in 1834. Een deel van diens eigendom werd al in 1857 gekocht door de kerkfabriek. Een ander deel kende opeenvolgende eigenaars: Auguste Bonnevie, Joseph Neumans (1857), Adrianus Hanssens (1864). Het werd in 1876 openbaar verkocht aan de kerkfabriek die er in 1884 de pastorij zou bouwen.

[2] Over hem en de Lakense gemeentepolitiek zie de bijdrage van Wim van der Elst, "Het ontslag als burgemeester van Jules Van Volxem en de aantrede van Emile Bockstael in 1877", in: LACA Tijdingen jaargang 18 nummer 2, december 2006.

De ganse straat werd op 8 juni 1882 genoemd naar Edmond Fransman. Ze zou zich ontwikkelen tot een populaire winkelstraat, die in standing enkel voor de Maria-Christinastraat moest onderdoen, tenminste het stuk van het Bockstaelplein tot het vredegerecht uit 1908. Het verdere traject was vooral gekenmerkt door arbeiderswoningen (zie het aangehaald artikel van Gustave Abeels) en nijverheidsexploitaties zoals Nutricia.

Het Vredegerecht met links de Fransmanstraat en rechts de Mode Vlieberghstraat

Bovendien werd de straat sinds 1856 gekruist door de spoorweg van Dender en Waas. Dat was geen erg veilige situatie, en na lang aandringen kwam er in 1898 een bareel, die in 1915 vervangen werd door een voetgangersbrug[3].

In feite werd de Fransmanstraat daardoor onderbroken, en dat was in zekere mate ook het geval bij het kruisen van de brede nieuw aangelegde Houba de Strooperlaan. Misschien werd daarom het gedeelte van naast de Prinses Clementinasquare tot aan de kerk van Sint-Lambertus bij besluit van het Brussels schepencollege van 15 januari 1935 herdoopt in Emile Wautersstraat, naar de kunstschilder (Brussel 19 november 1845 – Parijs 4 december 1933) die twee jaar tevoren overleden was. Het verhaal gaat dat dit was omdat hij een bijzon-

[3] Zie de korte bijdrage "Pont des Soupirs" in Ten Geleide van LACA Tijdingen jaargang 19 nummer 4, juni 2008. Die "passerelle" zou onderdelen bevatten van de voetgangersbrug die Leopold II had laten bouwen tussen het domein van Stuivenberg en de villa Vander Borght.

der fraai portret van prinses Clementina geschilderd had, maar is daar iets van aan? Het lijkt waarschijnlijk dat de nieuwe naamgeving te maken had met de Wereldtentoonstelling van 1935 die toen in volle voorbereiding was.

Overigens had Emile Wauters allicht wel iets te maken met Laken. Hij was de neef van de Brusselse stadsarchivaris Alphonse Wauters (1817-1898) die belangrijke bijdragen leverde tot de geschiedenis van Laken. Arthur Cosyn had in 1904 (in: "Laeken Ancien & Moderne") reeds de wens uitgesproken dat een straat naar deze laatste zou genoemd worden. Al te veel onbeduidende "Van Coppernolles" worden nu vereeuwigd in de naamgeving van de nieuwe straten die in snel tempo worden aangelegd. Zijn wens werd verhoord, want een straatje tussen de Bockstaellaan en Prins Leopoldsquare werd in 1907 naar Alphonse Wauters genoemd.

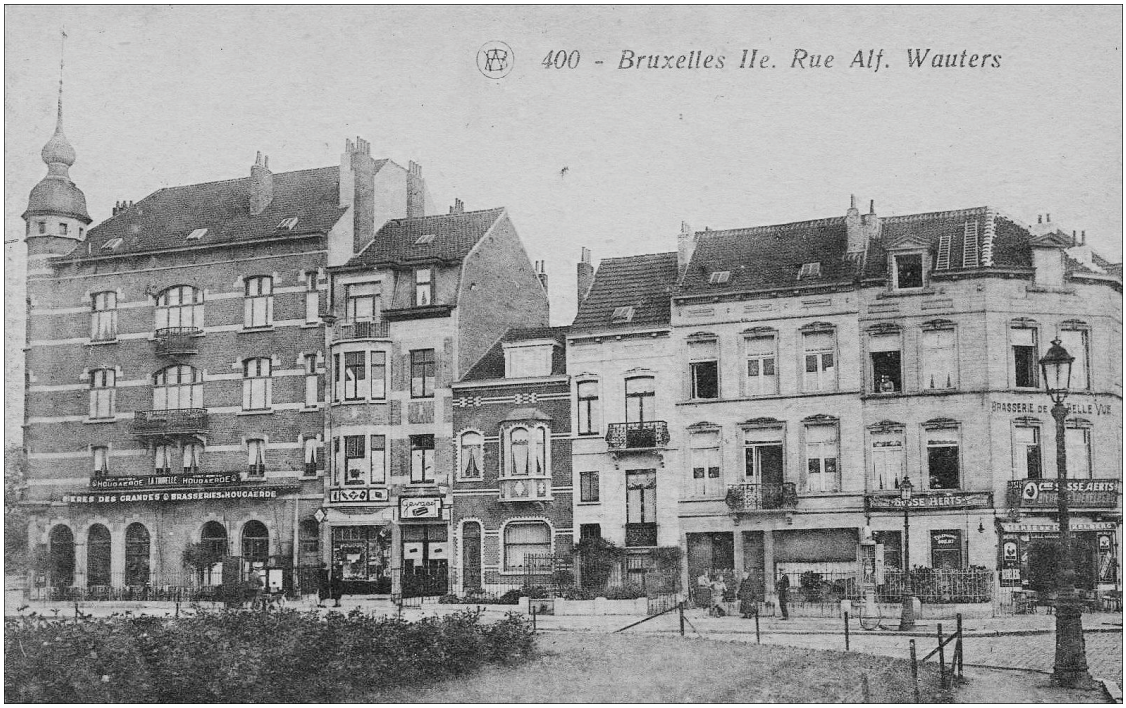

Ongeveer tezelfdertijd als de Emile Wautersstraat werd ook een ander stuk van de Fransmanstraat, tussen de spoorweg en de Houba de Stroopperlaan, herdoopt naar de kunstschilder Alfred Stevens (Laken 11 mei 1828 – Parijs 24 augustus 1906).
De Nutricia[4], Fransmanstraat 142, moest daardoor zijn adres wijzigen in Stevensstraat 20.

[4] Over de Nutricia, zie de bijdrage van Daniel Van Kriekinge, "Ik heb twee verdwenen plekken in Laken gekend… herinneringen van de moeder van ons werkend lid Guy Fautsch", in: LACA Tijdingen jaargang 16 nummer 4, juni 2005. De oude gebouwen van Nutricia moesten plaats ruimen voor het nieuwbouwcomplex van het Institut Paul Henri Spaak.

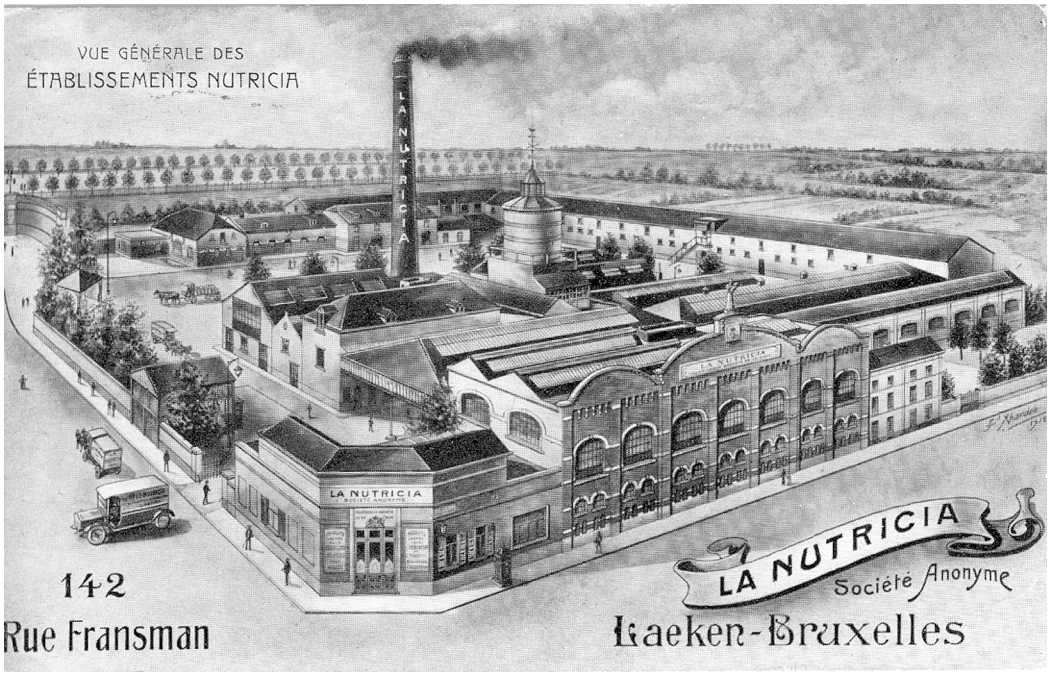

Reeds kort na het overlijden van Alfred Stevens werd in de Brusselse gemeenteraad op 22 oktober 1906 voorgesteld een straat naar de immens populaire schilder van de Parijse "beau-monde" te noemen. Maar het zou duren tot de besluiten van het Brussels schepencollege van 4 januari en 5 april 1935 eer het zover kwam. Wellicht was er ook weer een verband met de op touw staande Wereldtentoonstelling.

Alfred Stevensstraat hoek Houba

Blijkbaar was de herinnering aan Alfred Stevens in Laken toch levendig gebleven, al had die zich reeds in 1852 definitief te Parijs gevestigd.
Zou er een verband bestaan hebben met de villa Hastière van een schilder Stevens, aan de oude Meiselaan (op de Heizel, verdwenen voor de Wereldtentoonstelling van 1935 of vroeger al), waar in 1913 een rijkswachter werd doodgeschoten toen hij er inbrekers betrapte[5]?
Met Alfred Stevens kan die niets meer te maken gehad hebben, en evenmin met zijn broer, ook een schilder, Joseph Stevens, die al in 1892 overleden was. We blijven het antwoord schuldig…

[5] Zie de bijdrage van Wim van der Elst, "Rijkswachter vermoord aan de Meiselaan in 1913", in: LACA Tijdingen jaargang 15 nummer 3, maart 2004.

470 Bruxelles (Ile) Rue Fransman au Square Clémentine

Laeken - rue Fransman

BELGISCH CONGO OP DE EXPO 58

Wim van der Elst

Van meet af aan was in de voorbereiding van de wereldtentoonstelling duidelijk dat er veel aandacht aan het toen nog Belgische Kongo zou besteed worden. We waren immers nog in de hoogdagen van het kolonialisme, al bleek een paar jaar later dat het reeds "herfsttij" was.
In het maandblad "achtenvijftig", officieel orgaan van de Wereldtentoonstelling, was er in de 10 eerste nummers zelfs een min of meer vaste rubriek "Hier Kongo".

In nummer 2 van april 1955 ging het over "De technische Bijstand", en was de paternalistische toon onmiskenbaar. Als leidend principe werd gesteld: "de achterlijke volkeren helpen zich zelf te behelpen…"

In nummer 3 van mei 1955 had de bekende etnoloog Frans M. Olbrechts, directeur van wat toen nog het Koninklijk Museum van Belgisch-Congo in Tervuren was, het over "De Kunst van Congo op de Tentoonstelling 1958", en daarmee waren vooral de "primitieve" kunstvormen bedoeld. Er zou inderdaad een grote tentoonstelling komen onder het motto "De bijdrage van Belgisch Kongo en Ruanda-Urundi tot het kunstpatrimonium der mensheid."
Olbrechts schreef het voorwoord in de catalogus, met 89 afbeeldingen. De meesten betreffen wel beeldjes en gebruiksvoorwerpen, die slechts aan een stamgebied en niet aan een individueel kunstenaar kunnen toegeschreven worden[1]. Dat is anders met de Europese kunstenaars (vooral schilders) die korte of langere tijd in Kongo verbleven. Het Ministerie van Koloniën gaf jaarlijks een paar beurzen voor een verblijf van enkele weken of maanden.
Op de 89 afbeeldingen in de catalogus zijn er zo niet minder dan 32 van hoofdzakelijk Belgische kunstenaars[2].

[1] Er staan in de catalogus ook korte bijdragen van A. Maesen over traditionele kunst, J. M. Jadot over letterkunde, Paul Collaer over muziek, A. Gascht over schouwspelen en concerten, M. Huisman over danskunst en Gaston – D. Perier over schilderkunst.
[2] De catalogus geeft ook biografische notities over Acarin Germaine, Bela, Billen André, Boedts Jean, Bruyere-Blondiau Renée, Canneeel Jean, Cape Philippe, Chardon, Creuz Serge, Dasnoy Edith, Daxhelet Paul, De Coen-Snoeck Blanche, De Coninck Roger, De Maegd Jos, De Pauw Paul, De Vaucleroy Pierre, De Witte Marthe, Dillen Frans, Dupagne Arthur, Forani Madeleine-Christine, Graverol Jane, Guillain Marthe, Hallet André, Jacano, Ianchelevici, Jespers Floris, Leplae Charles, Logelain Henri, Lyr Claude, Malfet Denise, Mertens Adrien, Michotte J. E., Milo Jean, Molitor Marthe, Moonens Laurent, Navez Leon, Neouze Simonne-Jeanne, Notebaert Marcel, Peire Luc, Roos Miel, Sortet Paul, Steyaert Elza, Serneels Clement, Strebelle Jean-Marie, Strebelle Olivier, Van der Loo Jan, Van Essche Maurice, Van Noten Jean-Emile, Van Minden Robert, Weimerskirch Robert, Zimmermann Jacques. Daarnaast worden slechts 9 Kongolese schilders opgenomen.

mensenhoofd Mangbetu

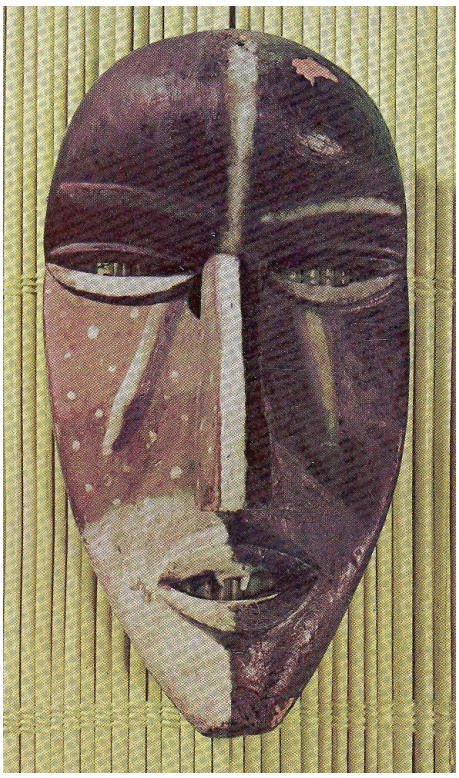

masker Ba-Woyo

In nummer 4 van juni 1955 bracht L. Bruneel, voorzitter van het Uitvoerend Comité, volgende programmatische uiteenzetting in "Hier Kongo".

Vijftig jaar beschaving en industrialisatie:

HET NIEUWE GELAAT VAN EEN AFRIKAANS LAND

Op 1 juli 1885 werd door Sir Francis de Winton, Administrateur-Generaal, het nieuws van de oprichting van de onafhankelijke Kongostaat, onder de soevereiniteit van Leopold II, Koning der Belgen, aan de inlandse bevolking bekend gemaakt. Op 18 oktober 1908 organiseerde een wet, gestemd door het parlement en, zoals haar geniale schepper het had gewenst, de Kolonie van Belgisch Congo, dewelke aan ons land werd toegevoegd.
Tussen deze twee belangrijke data uit de geschiedenis van onze kolonie liggen slechts drieëntwintig jaar. Drieëntwintig jaar volstonden voor deze geniale man om een gebied, tachtig maal zo groot als België, en in het hartje van Afrika gelegen, te verkennen, te organiseren, te exploreren. Amper twee decennia om de Arabische slavenhalers te verdrijven, een einde te maken aan de talloze bloedige rooftochten en oorlogjes der autochtonen, de grenzen af te bakenen, het vervoer te water en te land te organiseren, kortom een woest, onherbergzaam land met een oppervlakte van 2.343.930 km2 open te leggen voor de beschaving en ontginning.
Stanley verkende het land, zijn bewoners, de meren, stromen, rivieren. Hanssens en Van Gèle, Le Marinel, Bodson, Delcommune, Bia, Dhanis,

Lippens, Hodister, tientallen elite-officieren, mannen uit één stuk wier daden getuigen van heroïsme, pacificeerden het. En, samen met deze allereerste pioniers zonden ondernemende maatschappijen zoals de Kongospoorweg reeds in 1889, de Compagnie du Katanga, Kilo-Moto, Union-Minière du Haut Katanga en andere, hun bedrijfsleiders, ingenieurs, agenten uit naar het nieuwe land. Zij zijn de grondleggers van de reusachtige economische organisatie en industrialisatie, dewelke thans van Kongo een der meest benijde "minder-ontwikkelde" gebieden van de wereld maakt.

Vijftig jaar zijn sindsdien verlopen. Vijf decennia waarin zich een beschavingsproces voltrok dat voorheen vijftig decennia vergde, een industrie zich heeft ontwikkeld op een wijze, die de gehele wereld met verbazing slaat.
Het ogenblik is gekomen om voor alle volken, voor alle mensen, getuigenis af te leggen van ons beleid, van onze actie in ieder domein in dit uitgestrekt gebied.
Was de deelneming van Belgisch Kongo aan de Wereldtentoonstelling 1935 nog beperkt tot één paleis en een paar kleine paviljoenen, over een oppervlakte niet groter dan de bijzonderste buitenlandse inzendingen, dan werd ons voor 1958 een terrein toegewezen, bijna zo groot als de Belgische sectie zelf. Want, terecht fier over onze prestaties, willen wij aan alle bezoekers, aan de afgezanten van alle landen het moderne Kongo doen kennen, resultaat van zeventig jaar intensieve arbeid, van vijftig jaar regeringsbeleid en industriële ontwikkeling. Alle koloniale bedrijvigheden, zowel van het gouvernement-generaal als van de privé-sector samenbrengen, de nodige ruimte en middelen verstrekken om hun activiteiten op originele manier voor te stellen, alle elementen te coördineren, te bundelen in één harmoniërend geheel vraagt een goed georganiseerde leiding waarin alle belangengemeenschappen vertegenwoordigd zijn. Onder auspiciën van een Ere-Comité, voorgezeten door de Minister van Koloniën en waarvan de hoogste personaliteiten uit de koloniale kringen deel uitmaken, wordt de Afdeling van Belgisch Kongo en Ruanda-Urundi beheerd door een Uitvoerend Comité dat de rol vervult van een raad van beheer, en een Permanent Comité wiens werkzaamheden overeenstemmen met deze van een Directieraad.
Een algemeen reglement, gebaseerd op dit van de Belgische Afdeling, werd opgesteld. Ook de classificatie werd aangepast daar sommige bedrijvigheden zoals deze der diamant-, goud- en kopermijnen, dewelke een voorname plaats innemen in de Kongolese economie, in het Moederland niet voorkomen.
Het is natuurlijk wat voorbarig een concrete formulering te geven van onze ideeën over de inrichting als zodanig. Talrijke projecten werden thans in studie genomen en daaronder bevinden zich werkelijk originele ontwerpen.
Op dit ogenblik werd reeds besloten vier grote paleizen te bouwen en wel: het Paleis van het Gouvernement-Generaal van Belgisch Kongo; het Paleis van Bosontginning, Jacht en Fokkerij; het Paleis van Mijnontginning en

het Paleis van de Katholieke Missies. Daarnaast en daarrond zullen talrijke kleinere paleizen en paviljoenen worden opgericht waarin alle andere bedrijvigheden van onze overzeese gebieden zullen worden ondergebracht zoals het vervoer, het kolonaat; de koloniale loterij en andere die alle bijdroegen tot de hoge bloei van onze kolonie. De Afdeling van Kongo zal ook voor haar architectuur inspiratie zoeken in wat wij de "koloniale bouwstijl" noemen, waarin plaatselijke bouwsteen wordt gebruikt en waarin o.a. ook de negerhut wordt gestileerd. Bekende architecten die allen in Afrika hebben gewerkt en markante gebouwen hebben opgericht, zullen gelast worden met de uitvoering van de paleizen en paviljoenen. Hun wordt gevraagd de abstracte begrippen van de Kongolese psychologie en mystiek te concretiseren in hun bouwwerken.
Hetzelfde principe zal toegepast worden voor de tuinaanleg die een hoog exotisch karakter zal hebben en waarvoor onze tuinarchitecten ter plaatse het bloemen- en plantenmateriaal zullen bestuderen.
Het Paleis van het Gouvernement-Generaal wordt volledig gefinancierd uit het koloniaal budget. Daarenboven zullen subsidies verleend worden aan sommige instellingen die geen grote inkomsten hebben zoals bijvoorbeeld de Bosbouw, Jacht en Fokkerij. De mijnindustrie echter zal zijn inzendingen volledig zelf bekostigen.
Tenslotte, ook Kongo heeft een eeuwenoude kunstgeschiedenis, een diep in het volksleven ingewortelde folklore. Zo wij de bezoekers vooral het beeld willen brengen van het moderne Kongo, van de huidige levensvoorwaarden van neger en Europeaan, dan zullen wij nochtans een belangrijke plaats inruimen voor de kunst, de folklore – spiegel der negerziel – zo innig verstrengeld met het leven in Afrika.

Het is verheugend, vast te stellen dat de gehele privé-sector, praktisch zonder een enkele uitzondering, haar deelneming heeft toegezegd aan de Afdeling van Belgisch Kongo en Ruanda-Urundi op de Wereldtentoonstelling 1958 te Brussel.
Er is een merkwaardig gevleugeld woord dat zegt "beschaven is vervoeren". Inderdaad, doch om te vervoeren moet ontgonnen worden, mijnen moeten worden geëxploiteerd, plantages aangelegd, natuurlijke rijkdommen productief gemaakt, olieslagerijen, fabrieken opgericht. Met een variante kunnen wij zeggen: "beschaven is woest gebied in exploitatie brengen".
Het aandeel dat de industriële ondernemingen gehad hebben in de economische en sociale ontwikkeling van ons Afrikaans gebied is zelfs niet bij benadering te schatten.
De voorbeelden zijn legio. Een paar uit de vele. In 1930 bedroeg het sterftecijfer van het personeel van Union-Minière 31%; thans nog 7%. Bij Kilo-Moto werd het sterftecijfer der zuigelingen teruggebracht op 52 0/00 (in een door en door beschaafd land als België bedraagt dit 50 0/00). In gans Belgisch Kongo genieten per 100.000 inwoners 8.520 kinderen onderwijs (in Liberia bijvoorbeeld 1.633). De sociale actie, het onderricht, een paar der vele aspecten van het beschavingsproces, zijn evenals de

beschaving zelf een integrerend deel van de industriële exploitatie. Zij zijn, evenals alle andere aspecten, inherent aan de industrialisatie onder om het even welke vorm.
Deze begrippen moeten vooral tot uiting komen in de inzending van iedere deelnemer. De nadruk moet worden gelegd op het humane aspect van de economische ontginning van ons Afrikaans gebied, het humanitaire opzet van de industriële exploitatie die nog te weinig bekend is.
De miljoenen bezoekers van de Tentoonstelling moeten niet alleen de enorme, gigantische materiële uitrusting van een mijn, een plantage, een vervoeronderneming, de productie, de nieuwe mogelijkheden te zien krijgen, doch ook en vooral geconfronteerd worden met de maatschappelijke welstand, de geestelijke ontwikkeling, het beschavingspeil van de inlandse arbeider, zijn familie, de gehele bevolking van de streek.
Wij krijgen nog wel de gelegenheid, naarmate de projecten vaste vorm aannemen, het vooropgestelde programma, dat wij hier in grote lijnen uitstippelden, toe te lichten. Doch, thans reeds kunnen wij zeggen dat de Afdeling van Belgisch Kongo, ondergebracht in paleizen en paviljoenen met een typisch koloniale architectuur, het moderne gelaat zal tonen van het nieuwe land in Afrika, gegroeid uit twee miljoen vierkante kilometer woestenij, gegroeid uit het beschavingswerk van zendelingen, het Gouvernement-Generaal en de industriële ondernemingen.

Men gelooft zijn ogen niet: de industrie als uitdrager van de humanitaire boodschap…

In nummer 9 van november 1955 hield architect M. Houyoux-Diongre, die nogal wat gebouwen in Kongo op zijn actief had, een pleidooi voor "Geen vals, doch het waarachtig beeld van de architectuur in de tropen". Daarin heette het onder meer: "In ieder geval, de Afdeling van Belgisch-Kongo wordt geen negerdorp… Geen negerhutten op ons domein."
Dat zou nochtans anders uitdraaien…

In nummer 10 van december 1955 lichtte de directeur van de Afdeling van Belgisch-Kongo en Ruanda-Urundi Kruseman de plannen toe. Enkele citaten:

ZEVEN PALEIZEN EN PAVILJOENEN
Van de acht hectaren die ons werden toegewezen zullen er drie bebouwd worden en vijf in een tropische tuin herschapen. Na een grondige studie der mogelijkheden en alle gegevens van het vraagstuk, werd de beslissing genomen zeven grote paviljoenen te bouwen waarin alle activiteiten op economisch, sociaal en cultureel gebied en in het domein der beschaving zullen voorgesteld worden. (…)

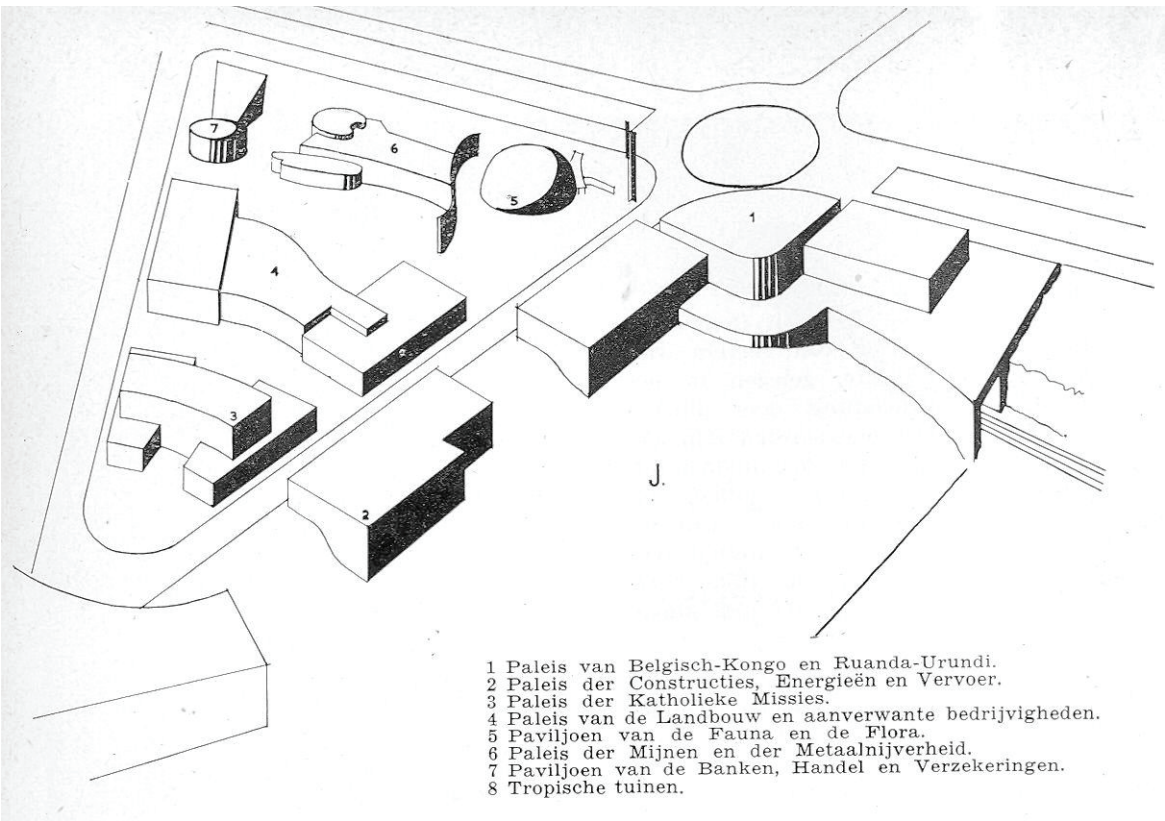

Plan van gans de afdeling

HET PALEIS VAN KONGO: 6000 m2

Het hoofdgebouw

Het centraal gelegen en voornaamste paleis in dit complex is het "Paleis van Kongo", dat een oppervlakte beslaat van 6.000 m2. Naast een ere-hall en een grote ontvangstzaal zullen, in de rechtervleugel, verscheidene

tentoonstellingszalen een volledig overzicht geven van de prestaties van het Gouvernement-Generaal in het domein van de technische en sociale bijstand aan de Kongolezen verleend, namelijk onderwijs en opvoeding, gezondheidsdienst, sociale economie, sport en lichaamsoefening, het welzijn der inlanders, enz.
In de linkervleugel worden de informatiediensten ondergebracht. De duizend-en-een facetten van ons overzees gebied en het leven in de tropen zullen hier bij middel van een uitgebreide en boeiende documentatie toegelicht worden[3].

TROPISCHE GEBOUWEN
Het tweede paviljoen (2.000 m2) is bestemd voor de groepen "Gebouwen" en "Electrische en Hydraulische Energie". Urbanisatie en tropische bouwproblemen zullen hier suggestief voorgesteld worden o.m. door een model op verkleinde schaal van een der duizenden woningen voor inlanders die thans in Kongo gebouwd worden door de Dienst voor Afrikaanse Woonwijken. Hoe en met welke middelen in Kongo electrische en hydraulische energie verkregen wordt, zal eveneens op originele manier worden belicht.

VERVOER EN LANDBOUW

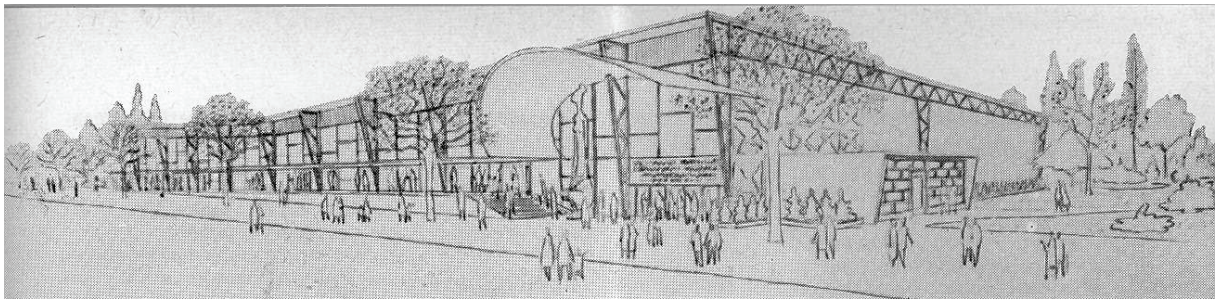

Paleis van de landbouw

Deze twee groepen krijgen eveneens elk een paviljoen. Nummer drie met een oppervlakte van 2.800 m2 is dit van het vervoer dat het transport te land, te water en in de lucht omvat, en dat de nadruk zal leggen op de coördinatie die tussen deze verschillende vervoermiddelen in een nieuw ontgonnen land zoals Kongo moet heersen. De landbouw, van zo groot belang en zo verscheiden in Afrika, krijgt het vierde paviljoen met een oppervlakte van 7.000 m2 toegewezen. Jacht, fokkerij, visteelt en visvangst, bosbouw en plantenveredeling zijn enkele takken van landbouw, zeer belangrijk voor de Kongolese economie en die daarenboven ruime mogelijkheden scheppen om een werkelijk originele expositie in te richten van deze branche met een romantisch, exotisch karakter. De landbouwindu-

[3] An Devroe heeft de resten van dit gebouw teruggevonden in een reusachtige loods van EGTA naast de Bergensesteenweg in Anderlecht. De 26 spanten in gelijmd hout van de firma De Coene met een nokhoogte van 20 meter en een overspanning van 45 meter steken aan de buitenkant uit, door de later aangebrachte bekleding met verzinkte staalplaat. Overigens leverde De Coene ook veel decoratieve elementen in diverse Congolese houtsoorten, zoals ook de grote kleurrijke geometrische totempaal die naast het hoofdgebouw was opgesteld.

strieën zoals tabak, voedingsproducten, textiel (zelfs de koelnijverheid) worden hieraan toegevoegd.

MIJNEN EN BANKEN

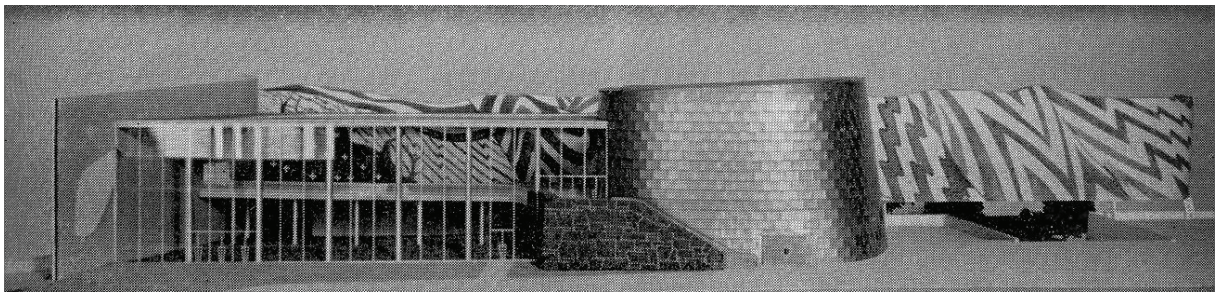

Paleis van de mijnen

Het vijfde paviljoen, met een oppervlakte van 2.500 m2, wordt gebouwd door de mijnmaatschappijen. Het mijnwezen in ons overzees gebiedsdeel is bekend over de gehele wereld om zijn rijkdom en diversiteit. De verscheidene mijngroepen uit Kongo zullen ons een panoramisch beeld brengen van hun exploratie en exploitatie, evenals van de bewerking van sommige grondstoffen. Daarenboven zal de nadruk worden gelegd op het sociale aspect van een mijnontginning, die steeds een weldaad is voor de inlanders van het gehele gewest waar mijnen in exploitatie zijn. Bank- en Verzekeringswezen, evenals de Handel, worden ondergebracht in een eigen paviljoen dat ongeveer 1.000 m2 zal beslaan.

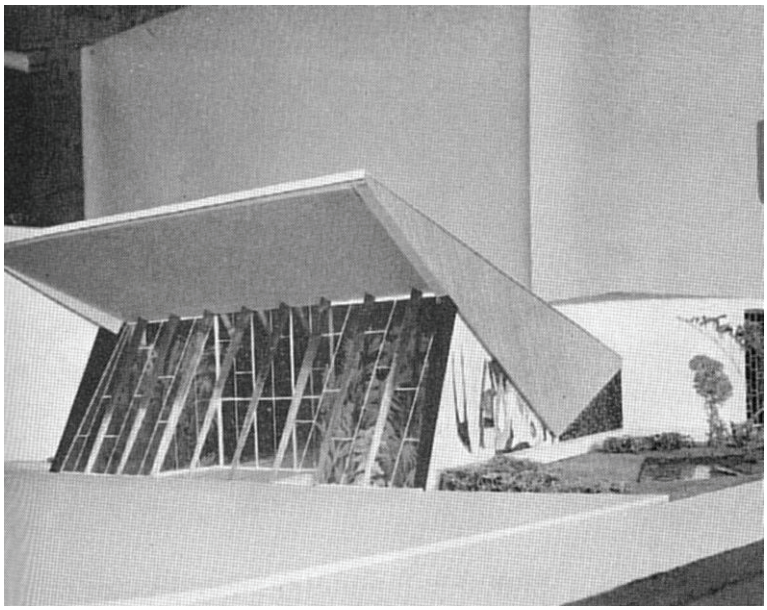

Paleis van de banken

DE KATHOLIEKE MISSIES

Kongo zonder missionarissen is ondenkbaar. De missies zullen dan ook een groot paviljoen bouwen van ongeveer 2.500 m2. Hun voornaamste doelwit is aantonen welk groot aandeel de katholieke missies gehad hebben in de beschaving van Kongo. Verder de onbaatzuchtige en hardnekkige bedrijvigheid en het apostolaat der paters, broeders, missiezusters en lekenhelpers ten bate van de negerbevolking en ook de Europese residenten, evenals de resultaten die werden behaald in het onderwijs, de opvoeding, de sociale welstand van de inlander, enz.

DE TUIN VAN EDEN
Ik zei hierboven dat er van de 8 ha. 3 zullen worden bebouwd. M.a.w. er blijven dus nog 5 ha. over voor de tuinaanleg. In dit domein wil de Afdeling van Kongo een grote inspanning doen en een grootse prestatie leveren. Tropische tuinbouw is een dankbaar onderwerp voor wie ermee kan "werken". De bekende tuinarchitect dhr. Pechère werd met deze opdracht gelast en zal weldra een studiereis in Belgisch-Kongo ondernemen om ter plaatse het plantenmateriaal te bestuderen.

En in het nummer 19 van oktober 1956, geheel aan Kongo gewijd, verscheen inderdaad een artikel van Hoofd-Tuinarchitect René Pechère, onder de titel "Poging… tot het ontwerpen van de Kongolese tuin". Hij benadrukt daarin dat de inlanders eigenlijk geen "tuinkunst" kennen, en dat het moeilijk zou worden voor een Europese hand een spontaan ontwerp te tekenen.
Opvallend is dat er nog steeds geen sprake is van een inlands dorp…
Pechère was toen al een bekende naam. Hij tekende kort voor WO II voor de heraanleg van de tuin van de 21 juli-square te Laken, en ontwierp de tuinen op de esplanade van het Rijksadministratief Centrum te Brussel waarvan de eerste steen in 1958 werd gelegd. In 2008 wordt herdacht dat hij 100 jaar geleden werd geboren, met een startschot op 12 februari in de eveneens door hem ontworpen *Doolhof* (1968) en *Hartentuin* (1970) in het Museum David en Alice van Buuren.

In hetzelfde nummer staat een stukje van Antoine-Roger Bolamba, hoofdredacteur van "La voix du Congolais": "De Zwarten verlangen de tentoonstelling te bezoeken". Dat was blijkbaar een heikel punt. Het Departement van Koloniën liet weten dat er ongeveer 450 zwarte personeelsleden in dienst zouden worden genomen, die ondergebracht zouden worden in een opvangcentrum te Tervuren (in het Centre d'Accueil pour le Personnel Africain of CAPA, een uitbreiding van het museum in afwerking). Maar men verwachtte toch ook een 2.000 à 3.000 Kongolese toeristen. Blijkbaar twijfelde men of die wel onderdak zouden vinden in gewone hotels, en wou men die ook in Tervuren logeren. Het departement zou ook onderzoeken of het een deel van de reiskosten ten laste kon nemen. In de ambtelijke briefwisseling wordt er wel op aangedrongen dat men "beschaafde" exemplaren zou uitzoeken…

En nog in dat nummer staat een beknopt overzicht van de Kongolese aanwezigheid op de grote tentoonstellingen in België.

- in 1885, te Antwerpen, was het nog het prille begin en werd er enkel een etnografische verzameling getoond in het Paleis van de Aardrijkskundige Vereniging en wat producten in het Handelsmuseum.

- in 1894, nog te Antwerpen, nam Kongo al een ereplaats in. Er was een apart paviljoen, waarbij zwarte soldaten de wacht hielden, en er was reeds een "schilderachtig inlands dorp".
Als kunst werden evenwel hoofdzakelijk beeldhouwwerken in ivoor van Dillens, Wolfers, Devigne en Vinçotte getoond. Verder stalen van rubber, kopal, katoen, vezels, apennoten, palmnoten, koffie, cacao, vruchten en sigaren van tabak uit Lukolela. Maar ook reeds ijzer- en kopererts uit Katanga. En nog producten voor de uitrusting van de kolonisten, spoorwegmateriaal (er was toen nog slechts 60 km. van het lijntje van Matadi langs de watervallen naar de Stanleypool aangelegd) en verkleinde modellen van stoomboten voor de bovenloop van de Kongostroom.

- 1897 werd als het ware een apotheose, met de Wereldtentoonstelling te Brussel in het Jubelpark maar met de afdeling van Kongo in het Koloniaal Paleis te Tervuren. Ook daar weer etnografische verzamelingen, een volledig overzicht van de rijkdommen van Kongo, beeldhouwwerken in ivoor van Dillens, Devigne en Constantin Meunier en schilderingen van Lynen. Maar: "buiten in het park bezichtigde men het inlands dorp, met zijn dansers, de oproep der tamtams en de liederen der roeiers in de prauwen".
Leopold II liet niet minder dan 267 "inboorlingen" per boot (een reis van 40 dagen…) overbrengen naar Tervuren om ze tentoon te stellen voor zijn onderdanen. Maar toen het in augustus erg koud en regenachtig werd kregen de Kongolezen af te rekenen met een voor hen onbekende griep. Zeven onder hen bezweken eraan en werden later aan de kerk van Tervuren begraven.

- in 1905, op de Wereldtentoonstelling te Luik, is er weer een apart paviljoen met onder meer een reliëfkaart van 80 m2. Er wordt gesignaleerd dat er bijna 400 missionarissen aan de slag zijn in Kongo…

- in 1910 nogmaals een Wereldtentoonstelling te Brussel op de terreinen van Solbosch, maar met weer een Kongolese afdeling in het nieuwe museum van Tervuren, na het overlijden van Leopold II door koning Albert geopend.

- te Gent in 1913 was er terug een paviljoen, ontworpen door Caluwaerts, in de vorm van een Oosterse minaret.

- in 1930 te Antwerpen, op de Wereldtentoonstelling van Koloniën, Zeevaart en Vlaamse Kunst, was er een imposant paleis van 5.000 m2 van dezelfde Caluwaerts.

Antwerpen 1930 : Negerdorp

Antwerpen 1930 : Paleis van Kongo

- in 1935, op de eerste Wereldtentoonstelling te Brussel op de Heizel, was er een grote Kongolese sectie met uiteraard weer een inlands dorp.

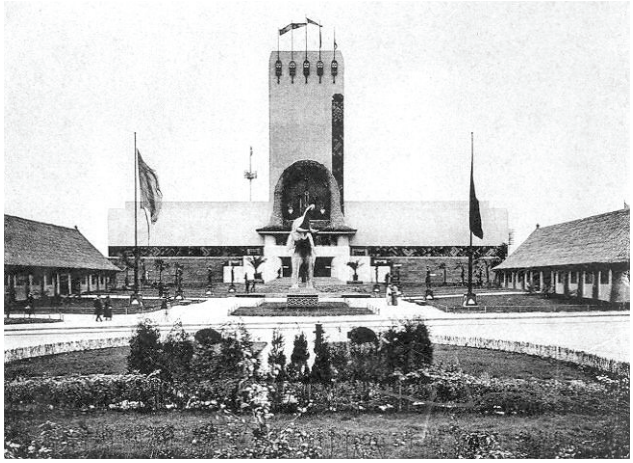

- in 1939 was er nog een Paleis van Kongo op de Watertentoonstelling te Luik. Dan kwam de oorlog en de nasleep, en zou het tot 1958 duren eer er weer een Wereldtentoonstelling werd gehouden…

In nummer 26 van mei 1957 staat een foto van de voorstelling van de maquette van de afdeling van Kongo en Ruanda-Urundi.

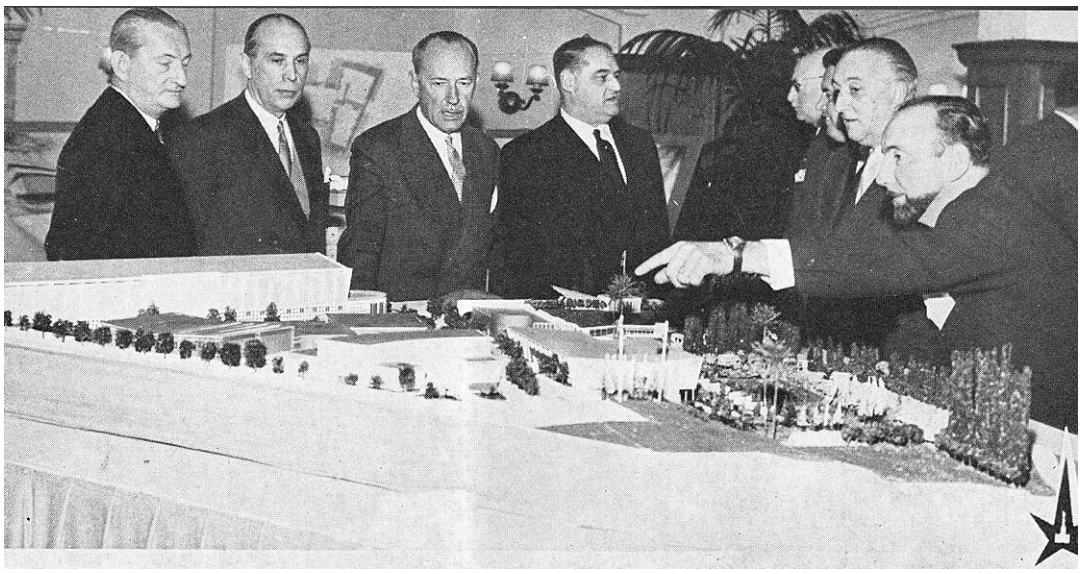

Voorstelling maquette

Voorstelling plan

Het "officieel paleis" van 7.570 m2 ontworpen door Ricquier, toont de diverse regeringsactiviteiten. Maar er is ook een plaatsje voorzien voor de protestantse missies. Het "paleis van de landbouw" van Yvan Blomme, 3.530 m2, toont alle agrarische producten. Het "paleis van de missies" werd ontworpen door De Ridder. Het "paleis van de bouwwerken, drijfkracht en vervoer" van de architecten Jordan en Donnay beslaat 3.690 m2. Het "paleis van de mijnen" van Delcourt en Denayer werd geheel gefinancierd door een syndicaat "Congo-Mines". Het "paviljoen van de fauna" van Brodzki zou de exotische dierenwereld tonen. Tenslotte was er nog

een "paviljoen van de verzekeringsmaatschappijen, banken en handel" van de architecten Stienon en Spinnael.
Het valt op dat nog steeds geen gewag wordt gemaakt van een inlands dorp.

In nummer 31 van oktober 1957 wordt ingezoomd op "De Fauna van het Kongolees Paviljoen". Er zouden geen levende dieren zijn, enkel opgezette exemplaren, verzameld door een expeditie onder leiding van professor Max Poll van het Kongo-Museum te Tervuren.
GAIA zal het graag horen: er werd geen nutteloos bloedbad aangericht…
Maar de olifant uit de Kasaï, 8 ton zwaar, 3,40 m. hoog en wel 9 m. lang (slurf en staart meegerekend) zorgde wel voor problemen. Het villen nam bijna twee volle dagen in beslag, en de gedroogde huid woog nog 500 kg. Die moest door dragers eerst 40 km. door het woud en de savanne gesjouwd worden, dan met een camion van Lula naar Luluaburg, met een vliegtuig naar Leopoldstad en dan met een vrachtvliegtuig naar Melsbroek, om tenslotte nog eens naar Londen vervoerd te worden voor het opzetten…

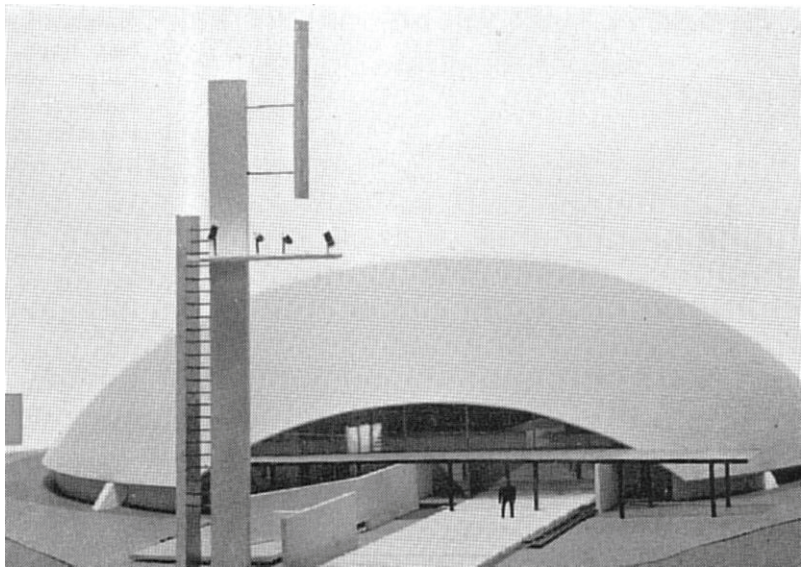

Paviljoen van de fauna

In het voorlaatste nummer 36 van maart 1958 stond een artikel over "Het Congolese Kunstpatrimonium". Hier wordt voor het eerst aandacht besteed aan – toen – hedendaagse kunst door Congolese schilders, al komen ook de traditionele kunstambachten aan bod.
Maar de klemtoon lag blijkbaar toch vooral op werk van Belgische schilders die in Congo verbleven of er met een officiële zending werden heen gestuurd, zoals Floris Jespers, Daxhelet, Luc Peire, Notebaert, De Maeght, Billen, Miel Roos.

En in het allerlaatste nummer 37 van april 1958 wordt nog eens een overzicht gegeven van de ganse Kongo-afdeling, waarin we ook lezen dat er een Kongolees restaurant zou komen…

Arthur Dupagne : Vrouw op de markt

Charles Leplae : Mwami van Ruanda

In het artikel over "De Tuinen der Tentoonstelling" komt eindelijk ook *"De Congolese tuin" aan bod. "In Congo is de eigenlijke tuin praktisch onbekend, behalve bij enkele Europeanen die er dan ook… Europese en vooral Engelse tuinen aanlegden. De inlander zelf, essentieel een zwerver, heeft nooit aan tuinaanleg gedaan. De tuinarchitect, de h. Pechère, bevond zich dan ook op maagdelijk terrein, en na een lange studiereis in onze overzeese gebieden, besloot hij dan ook een typisch Congolese tuin te creëren. Geïnspireerd door de inlandse kunst, vooral door de beroemde fluweelweefsels uit de Kasaï, traceerde hij een tuin die tegelijkertijd symmetrische vormen vertoont en een grote soepelheid van lijn, geheel in de geest van de inlandse kunst, hierbij uitgaande van het principe dat een Afrikaans volk, voor wat zijn tuinen betreft, aanleunt bij de Spaanse en Indische tuinen, eerder dan bij de onze in het noorden. De h. Pechère*

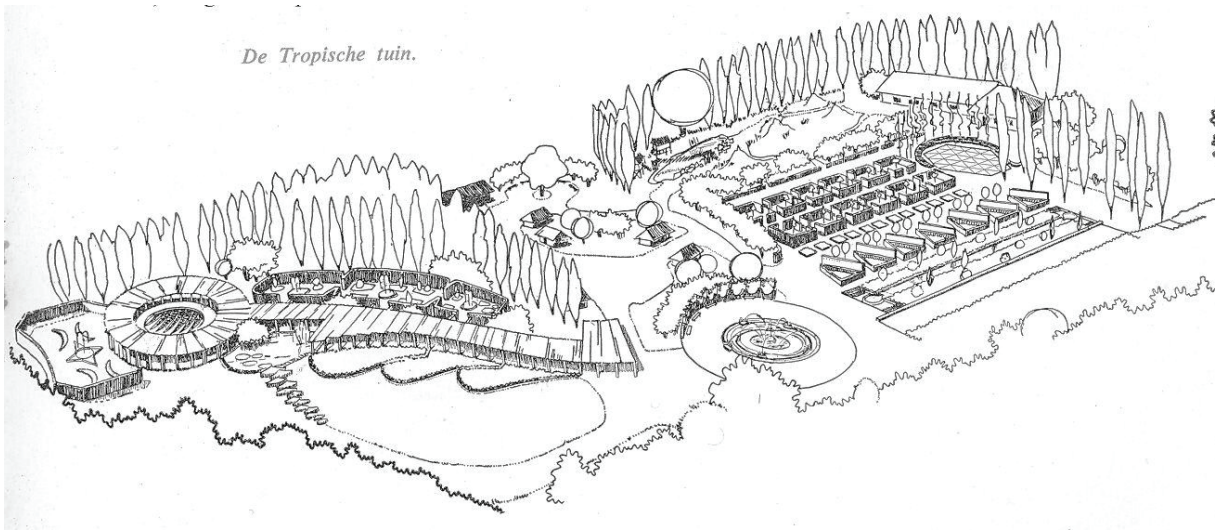

De tropische tuin

bouwt in deze Congolese tuin ook een pergola, 150 m. lang, in de geest van de Portugese Stufe Frier, een kanaaltje, herinnerend aan dit van Granada en vooral Indië, talrijke fonteintjes en watervallen, een inlands dorp, een "wilde tuin" waarin ook termietenheuvels oprijzen, gesloten tuinen, eveneens geïnspireerd op inlandse tekeningen".

Maar de grote publieksattractie werd ongetwijfeld het inlands dorp, bevolkt met negers als figuranten, in de stijl van Bokrijk. Daar was wellicht niet vreemd aan dat vele families een of meerdere verwanten of kennissen hadden die als missionaris, zuster of kolonist in Kongo verbleven. Het blijkt ook uit de drie foto's die Karel Puttemans van inlandse hutten in het dorp maakte, met zijn allereerste Kodak-toestel, terwijl hij geen aandacht had voor de moderne paviljoenen…

De Kongolese bezoekers die uitgenodigd waren, de zgn. "évolués" met het stereotiepe brilletje, waren ronduit geschandaliseerd dat men hun landgenoten als primitieve negers voorstelde. Enkele van de figuranten zouden er trouwens de brui aan gegeven hebben…
Ook zij waren geselecteerd onder de meer "beschaafden", die er een Europese levensstijl op na hielden en meer dan verbaasd waren zich hier in een raffiarokje te moeten uitdossen, iets wat ze nooit gedragen hadden…
Voor de overgrote meerderheid van de bezoekers uit de provincie was het misschien wel de eerste keer dat ze in Brussel waren, en zeer zeker dat ze "echte wilden" in levende lijve konden bekijken. Ze maakten het er dan ook naar en gooiden apennootjes, bananen en snoepgoed naar de figuranten, zoals naar de apen in de dierentuin…

Een meer verheven opzet hadden de Troubadours van Koning Boudewijn, een 47-koppig jongenskoor onder leiding van E. P. Guido Haazen, dat op de Expo 120 maal hun Missa Luba en andere combinaties van traditionele gezangen met westerse muziek opvoerden. Ze dankten hun oprichting allicht aan de rondreis die Koning Boudewijn in 1955 door Kongo ondernam, en die de allures van een triomftocht zou aannemen en hem de bijnaam "Bwana Kitoko" (Edele Heer) opleverde.

Wetenschappelijke belangstelling lijkt wel ontbroken te hebben. Van de 426 nationale en internationale congressen die tijdens de Wereldtentoonstelling gehouden werden, was er volgens het Gedenkboek uitgegeven door het Commissariaat-generaal (deel II De boodschappen en de congressen, p. 228, slechts één dat ook betrekking had op Kongo: dat over de Koloniale Pers. Fred Van der Linden, voorzitter van de "Association internationale de Presse pour l'étude des problèmes d' outre-mer", verklaarde daar wat volgt:
"Kolonisatie mag niet verward worden met kolonialisme – een stelsel waarbij het ene volk het andere uitbuit – en dat wij met alle krachten veroordelen.

De kolonisatie heeft de slavernij en de slavenhandel in Centraal-Afrika uitgeschakeld. Ze heeft een einde gemaakt aan de onderlinge oorlogen, waarin de inlandse hoofden verwikkeld waren. Ze heeft de inlandse bevolkingen zekerheid geschonken, d.w.z. vrijwaring van hun rechten. Ze voorkwam hongersnood, bond met succes de strijd aan tegen de vreselijke slopende epidemieën. Ze heeft de bestaansvoorwaarden verbeterd, heeft ziekenhuizen, scholen, gerechtshoven evenals een ruime sociale wetgeving en talrijke instellingen van algemeen nut tot stand gebracht. Ze heeft de inlanders, ondanks de aanzienlijke beleggingskosten, ruimschoots laten genieten van het ten nutte maken van rijkdommen, die voordien onproductief waren gebleven."

Maar de inlandse bevolking had een paar jaar later geen oren meer naar dat subtiel onderscheid tussen kolonisatie en kolonialisme…

Koning Boudewijn bij de inhuldiging

INHOUD

Ten geleide	St. Feremans – W. Van der Elst	1
Reeds 20 jaar LACA	De kernleden	4
Over het Instituut van Ossegem	W. Van der Elst	9
Genealogie Fransman	P. Debecker – W. Van der Elst	14
Belgisch Congo op de Expo 58	W. Van der Elst	21